

DĖL SITUACIJOS IR PERSPEKTYVŲ BANKŲ SEKTORIJE

BENDRA DALIS

2009 m. šalies komercinių bankų¹ sistemoje vyrauja turto ir paskolų mažėjimo tendencijos: per 2009 m. devynis mėnesius bankų sistemos turtas sumažėjo 4,1 mlrd. Lt (4,6 proc.) ir 2009 m. spalio 1 d. sudarė 85,6 mlrd. Lt, o paskolų portfelis sumenko 6,8 mlrd. Lt (9,5 proc.) ir ataskaitinei datai sudarė 64,7 mlrd. Lt bei buvo panašaus dydžio, kaip 2008 m. balandžio mėnesį.

Po ženklus (6,8 proc.) indėlių bankuose sumažėjimo 2008 metų spalio – lapkričio mėn., bankų sistemos indėlių apimtys išaugo: nuo 2008 m. gruodžio 1d. iki 2009 m. spalio 1 d. indėlių apimtys bankuose padidėjo 0,6 mlrd. Lt arba 1,7 proc. ir 2009 m. spalio 1 d. sudarė 38,8 mlrd. Lt. Per minėtą laikotarpį didžiausią indėlių dalį sudarančių fizinių asmenų indėlių apimtys iš esmės nepakito, tačiau 0,4 mlrd. Lt padidėjo valstybės institucijų bei valstybės ir savivaldybės įmonių lėšos, 0,3 mlrd. Lt išaugo privačių įmonių lėšos.

2009 m. spalio 1 d. Lietuvoje veikiančiuose bankuose nerezidentų laikomi indėliai sudarė 2,7 mlrd. Lt, o jų lyginamasis svoris indėlių struktūroje buvo nežymus (6,9 proc.). Didžiąją dalį (76,2 proc.) minėtų nerezidentų indėlių sudaro privačių įmonių indėliai, o užsienio šalių gyventojams tenkanti dalis siekia 18,0 proc.

Nuo metų pradžios indėlių litais apimtys sumažėjo 2,2 mlrd. Lt, o indėliai užsienio valiuta padidėjo 2,8 mlrd. Lt. Nepaisant to, 2009 m. spalio 1 d. duomenimis indėliai litais sudarė didžiausią dalį indėlių struktūroje (64,2 proc.).

Didžiąją dalį bankinės sistemos turto (81,7 proc.) valdo bankai, priklausantys Skandinavijos šalių bankinėms grupėms. Trijų didžiausių rinkos dalį turinčių bankų koncentracija šiais metais augo visuose pagrindiniuose rinkos segmentuose. Šių bankų užimama turto rinkos dalis sudarė 65,8 proc., paskolų rinkos dalis – 66,9 proc., indėlių rinkos dalis – 67,4 proc.

KREDITO RIZIKA

Kredito rizika yra svarbiausia rizikos rūšis Lietuvos bankų sistemai, nes paskolos sudaro didžiausią bankų turto dalį (2009 m. spalio 1 d. duomenimis 75,5 proc.). 2008 m. antrojoje pusėje, pradėjus lėtėti Lietuvos ekonomikos augimui, blogėjant paskolų portfelio kokybei ir didėjant paskolų nuvertėjimui, paskolų portfelio augimo tempai sulėtėjo, o nuo 2008 m. gruodžio mėnesio paskolų portfelis pradėjo mažėti ir ši tendencija tęsiasi iki šiol. 2009 m. rugsėjo mėnesį bankų sistemos paskolų portfelis menko dešimtąjį mėnesį iš eilės, o rugsėjo mėnesio sumažėjimas sudarė 1,3 mlrd. Lt arba 1,9 proc. Paskolų portfelio sumažėjimą reikšmingai įtakoją bankų sudaromi specialieji atidėjiniai: kaip minėta, per 2009 m. devynis mėnesius bankų sistemos paskolų portfelis sumažėjo 6,8 mlrd. Lt, o šiam portfeliui suformuoti specialieji atidėjiniai per tą patį laikotarpį padidėjo 2,2 mlrd. Lt.

Remiantis Lietuvos banko turimais duomenimis, bankai teikia naujas paskolas (Paskolų rizikos duomenų bazės duomenimis, 2009 m. bankai suteikė 6,5 mlrd. Lt paskolų), tačiau šių paskolų padidėjimas nekompensuoja anksčiau suteiktų paskolų sumažėjimo. Paskolų portfelio mažėjimo tendencija gali išlikti ir toliau, nes bankai toliau sieks mažinti prisiimamos kredito rizikos apimtį, sudarys papildomus atidėjinius paskolų portfeliui.

2009 m. išliko žymus skirtumas tarp palūkanų už paskolas litais ir eurai, todėl nuo metų pradžios paskolos litais mažėjo labiau nei paskolos eurai (atitinkamai 6,0 mlrd. Lt ir 0,7 mlrd. Lt).

Blogėjant šalies įmonių finansinei būklei, o taip pat bankams pradėjus konservatyviau vertinti turtą, ypač paskolas, 2009 m. bankų paskolų portfelio kokybės rodikliai ženkliai blogėjo.

---

¹ Bankų sistemos bei veikiančių šalies komercinių bankų sąvoka apima visus nagrinėjamu periodu veikusius komercinius bankus bei užsienio bankų skyrius.

Daugiau kaip 60 d. pradelstų paskolų² rodiklis padidėjo nuo 1,14 proc. (2009-01-01) iki 3,83 proc. 2009 m. spalio 1 d. duomenimis. Nuvertėjusių paskolų santykis su paskolų portfeliu per tą patį laikotarpį išaugo nuo 3,41 proc. iki 11,41 proc., o paskolų vertės sumažėjimo santykis su paskolų portfeliu padidėjo nuo 1,20 proc. iki 4,56 proc.

Bendrovių, kurioms per pirmus devynis 2009 m. mėnesius iškeltos bankroto ar restruktūrizavimo bylos, įsipareigojimai bankams sudarė apie 1,6 mlrd. Lt, arba apie 4,9 proc. bankų privačioms įmonėms suteiktų paskolų portfelio. Didžioji dalis (apie 70 proc.) bankrutavusių ir restruktūrizuojamų įmonių paskolų buvo suteikta nekilnojamojo turto ir statybų ekonominėms veikloms. Jei ir toliau blogės įmonių finansinė būklė, tikėtinas tolimesnis paskolų portfelio blogėjimas.

Nepaisant blogėjančios paskolų portfelio kokybės, Lietuvos bankų sistema išliko gana gerai kapitalizuota: 2009 m. liepos 1 d. duomenimis bankų sistemos kapitalo pakankamumo rodiklis sudarė 13,7 proc., t.y. buvo 5,7 proc. punkto didesnis už bankams taikomą kapitalo pakankamumo normatyvą. Bankai, nepažeisdami kapitalo pakankamumo normatyvo, galėtų pagal riziką įvertintus aktyvus padidinti 33 mlrd. Lt.

PELNINGUMAS IR VEIKLOS EFEKTYVUMAS

Bendras šalies bankų per 2009 m. 9 mėnesius patirtas nuostolis siekė 1,37 mlrd. Lt, tuo tarpu per 2008 metų 9 mėnesius bankų sistema buvo gavusi 884,5 mln. Lt pelno. Pelningai šiais metais dirba 3 bankai ir 3 užsienio bankų skyriai, tuo tarpu 6 bankų ir 5 užsienio bankų skyrių veikla yra nuostolinga.

Pagrindinis veiksnys, lemiantis bankinės sistemos nuostolingą veiklą šiais metais, yra dėl blogėjančios bankų paskolų portfelio kokybės išaugusios paskolų vertės sumažėjimo išlaidos. Per š.m. 9 mėn. bankų išlaidos paskolų ir kitų gautinų sumų vertės sumažėjimui siekė net 2,2 mlrd. Lt (praėjusiais metais per atitinkamą laikotarpį tokios išlaidos siekė 124,1 mln. Lt).

Bankų veiklos rezultatų blogėjimą lemia ne tik paskolų vertės sumažėjimas, bet ir mažėjančios pagrindinės bankų pajamos - grynosios palūkanų pajamos ir grynosios paslaugų ir komisinių pajamos. Grynosios palūkanų pajamos per š.m. 9 mėn. palyginti su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu sumažėjo 400,8 mln. Lt arba 27,6 proc., grynosios paslaugų ir komisinių pajamos – 32,5 mln. Lt. arba 6,3 proc. Reaguodami į besikeičiančią rinkos situaciją, šiais metais bankai pradėjo mažinti operacines išlaidas (per š.m. 9 mėn. operacinės išlaidos palyginti su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu sumažėjo 105,2 mln. Lt arba 11,7 proc.), tačiau toks išlaidų mažinimas nekompensuoja sumažėjusių pajamų.

Pažymėtina, kad realioji palūkanų marža, kuri parodo skirtumą tarp palūkanų, kurias bankai gauna už turimus palūkanas duodančius aktyvus ir palūkanų, kurias bankai sumoka už palūkanas kainuojančius įsipareigojimus, šiais metais pasižymi mažėjimo tendencija ir 2009 m. spalio 1 d. duomenimis pasiekė istoriškai žemiausią lygį - 1,4 proc.

LIKVIDUMAS

Lietuvos bankinės sistemos finansavimas beveik vienodomis apimtimis yra grindžiamas dviem pagrindiniais šaltiniais: indėliais (2009 m. spalio 1 d. sudarė 48,5 proc. įsipareigojimų) ir iš bankų, daugiausia iš patronuojančių bankų, skolintomis lėšomis (44,7 proc. įsipareigojimų). Pastebima, kad nuo metų pradžios bankų priklausomybė nuo indėlių apimčių pastoviai augo, o nuo tarpbankinių įsiskolinimų atitinkamai mažėjo.

---

² Analizuojamos tik tokios daugiau kaip 60 dienų pradelstos paskolos, kurioms individualiai nesudaryti specialieji atidėjiniai.

Metų eigoje visi bankai vykdė likvidumo normatyvą, o Lietuvos bankų sistemos likvidumo rodikliai po truputį gerėjo ir nuolatos viršijo 40 proc. 2009 m. spalio 1 d. bankinės sistemos likvidumo rodiklis buvo didžiausias nuo 2002 metų vidurio ir siekdamas 45,32 proc., daugiau kaip 15 proc. punktų viršijo Lietuvos banko nustatytą minimumą. Tačiau nepaisant minėtų teigiamų tendencijų, likvidumo valdymo klausimai išlieka itin aktualūs, o ypač jie svarbūs Lietuvos rinkoje veikiantiems vietiniams bankams, neturintiems stiprių patronuojančių institucijų. Vietinių bankų likvidumas ir toliau didžiaja dalimi priklauso nuo indėlių apimčių svyravimų. Staigus dalies indėlių atsiėmimo atveju mažai tikėtina, kad vietiniai bankai turėtų kitų pagalbos šaltinių, išskyrus Lietuvos banką ar Lietuvos Respublikos Vyriausybę. Lietuvos banko galimybės suteikti bankams likvidumo paskolas yra labai ribotos (iki šiol bankai ilgą laiką nesinaudojo tokių paskolų galimybe), be to, informacijos pasklidimas visuomenėje apie tokios paskolos suteikimą gali sukelti neigiamas pasekmes ne tik paskolą gavusiam bankui, bet ir visai bankų sistemai. Vietinių bankų galimybės pritraukti lėšų iš užsienio yra žymiai mažesnės tiek dėl mažesnių bankų turimų palyginti žemų reitingų, tiek ir dėl to išaugančios skolinimosi kainos. Vietinė tarpbankinė skolinimosi rinka taip pat yra gana neaktyvi. Dėl išvardintų priežasčių manome, kad likvidumo rizikos problema ir toliau išlieka ypač aktuali.

Tuo tarpu Lietuvoje veikiantys užsienio bankų dukteriniai bankai didžiaja dalimi yra priklausomi nuo patronuojančių bankų lėšų. Tačiau pastebėtina, kad metų eigoje skolinimasis iš patronuojančių bankų vis mažėja. Tam įtakos turėjo tiek bankų veiklos apimčių mažėjimas, tiek ir paskolų portfelio mažėjimas. Vadovaudamasis Lietuvos banko įstatymu, Lietuvos bankas yra nurodęs bankams nedelsiant informuoti apie atvejus, jeigu patronuojantys bankai pareikalautų iš dukterinių bankų anksčiau sutarto termino grąžinti jiems paskolintas lėšas. Apie tokius atvejus informacijos nėra gauta. Pažymėtina, kad metų pradžioje didžiuosius Lietuvos bankus patronuojantys bankai dukteriniams bankams atsiuntė pranešimus (angl. letter of comfort), kad toliau tęs patronuojamųjų bankų finansavimą. Šie pranešimai neturi teisinės galios, tačiau tikėtina, kad finansavimas bus tęsiamas. Esant tam tikroms problemoms bankiniame sektoriuje, gal būt būtų galima remtis bankų veiklos garantijas stiprinančiu Finansų tvarumo įstatymu, nustatančiu priemones, kurių prireikus gali būti imamasi Lietuvos Respublikoje įsteigtų bankų ir užsienio bankų filialų finansiniam stabilumui ir patikimumui stiprinti, tačiau sprendimas minėtų galimų priemonių finansavimo klausimas.

KREDITO ĮSTAIGŲ PRIEŽIŪROS PRIEMONĖS

Prieš prasidedant finansinei krizei, Lietuvos bankas ypatingą dėmesį skyrė rizikos valdymo ir kapitalo bazės stiprinimo prevencinėms priemonėms.

Ypatingas dėmesys buvo skiriamas bankų kapitalo bazės stiprinimo aspektams. Bankų sistemos įstatinis kapitalas per 2008 metus padidėjo 431 mln. litų, o per 2009 metų devynis mėnesius – 163,4 mln. litų. Lietuvos bankui rekomendavus, nepaskirstytasis pelnas liko bankų akcininkų nuosavybėje. Akcininkų nuosavybėje liko 98 proc. 2007 m. uždirbto pelno ir 100 proc. 2008 m. uždirbto pelno.

Visi bankai atliko vidaus kapitalo vertinimo procesą (ICAAP), kurio metu įvertino patiriamą reikšmingą riziką bei apskaičiavo kapitalo poreikį jai padengti, taip pat ir, kartu su ICAAP rezultatais, pateikė Lietuvos bankui savo vizijas dėl tolesnės kapitalo bazės stiprinimo perspektyvos. Bankai yra nusistatę aukštesnes vidines kapitalo reikalavimų ribas (9,5-10 proc.) prie kurių priartėjus, ieškoma sprendimų kaip padidinti kapitalo bazę, arba sumažinti aktyvų riziką.

Atliktas kiekvieno banko priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo procesas (SREP), kurio metu buvo įvertinta, ar bankai tinkamai užtikrina rizikos valdymą ir ar turi pakankamai kapitalo jos padengimui, kai kuriems bankams buvo nustatytas papildomo kapitalo poreikis.

Siekiant, kad bankai sustiprintų rizikų valdymą, Lietuvos banko valdyba patvirtino teisės aktus, kurie įsigaliojo šiais metais, dėl papildomų reikalavimų stiprinant vidaus kontrolės ir rizikos valdymo procesus bankuose ir kitose kredito įstaigose. Ypatingas dėmesys kreipiamas į kredito ir likvidumo rizikos valdymą. Šiuo dokumentu bankai įpareigoti iš naujo įvertinti rizikos valdymo procesus, peržiūrėti taikomus limitus ir kt.

Siekiant stebėti ir kontroliuoti šalies bankų sektoriaus likvidumą iš bankų renkama papildoma kasdienė informacija apie turto ir įsipareigojimų struktūros pokyčius. Pastebėjus didesnius pasikeitimus turto arba įsipareigojimų struktūroje, bankai prašomi paaiškinti jų priežastis ir numatyti priemones, kurių bus imamasi galimai likvidumo rizikai padengti.

Papildomai atliekami kasmetiniai bankų bendrieji ir tiksliniai inspektavimai. Tikslinių inspektavimų metu buvo koncentruojamasi į atskirų rizikos rūšių valdymą, tam tikras banko veiklos sritis ar nagrinėjami kiti klausimai. 2009 m. didžiausias dėmesys buvo skiriamas kredito ir likvidumo rizikos valdymo klausimams. Bendrojo inspektavimo metu buvo koncentruojamasi į banko veiklos didžiausios rizikos sritis ir tikrinamas kredito, likvidumo, rinkos, operacinės rizikos valdymas bei vidaus kontrolė ir banko valdymas. Inspektavimo metu analizuota, ar rizikos valdymo sistema veiksminga ir leidžia tinkamai ir laiku nustatyti, įvertinti, stebėti bei valdyti riziką, ar banke užtikrinamas bankų veiklą reglamentuojančių teisės aktų, banko steigimo dokumentų bei banko vidaus taisyklių reikalavimų laikymasis ir ar teisingai sudarytos Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentui pateiktos finansinės ir priežiūrai skirtos ataskaitos.

Vykdam inspektavimus bendradarbiaujama su užsienio priežiūros institucijomis – informuojama apie būsimus inspektavimus, o atlikus juos, - apie inspektavimo rezultatus, keičiamasi kita aktualia informacija, intensyviai bendraujama priežiūros institucijų kolegijų formavimo srityje.

Siekiant geriau įvertinti kiekvieno banko problemas, periodiškai organizuojami Lietuvos banko vadovybės individualūs susitikimai su Lietuvoje veikiančių bankų vadovais. Susitikimų metu, atsižvelgiant į ekonomikos nuosmukio įtakotus neigiamus pokyčius Lietuvos rinkoje ir susijusiose užsienio rinkose, siekiama išsiaiškinti tolesnes bankų veiklos perspektyvas ir išsakyti vadovams savo poziciją Lietuvos bankui rūpimais klausimais. Susitikimų su bankų vadovais metu akcentuojama kredito ir likvidumo rizikos valdymo kokybės gerinimo svarba, tolesnis kapitalo bazės stiprinimo aktualumas ir kiti klausimai.

Įgyvendinant 2009 m. balandžio 30 d. Europos Komisijos rekomendaciją dėl finansinių paslaugų sektoriaus atlyginimų nustatymo politikos, parengtas teisės akto projektas, skirtas bankams dėl pagrindinių atlyginimų politikos principų, taikomų darbuotojams, kurių veikla daro reikšmingą įtaką banko prisiimamai rizikai.

Kartą metuose bankai atlieka testavimą nepalankiausiomis sąlygomis. Šiais metais bankai papildomai atliko testavimą nepalankiausiomis sąlygomis, kuris apėmė visas pagrindines rizikas, liepos 1 d. būklei. Pagal standartinį scenarijų, kapitalo pakankamumo rodiklis būtų 10,96 procento, o pritaikius nepalankiausios situacijos scenarijų kapitalo pakankamumo rodiklis vis tik nebūtų mažesnis nei 8 procentai.

2008 metų gruodžio mėn., Lietuvoje lankėsi TVF ekspertų grupė. Susitikimų su jos nariais metu buvo aptarti prevenciniai veiksmai bankų sistemos stabilumui užtikrinti. Tai bankų kapitalo bazės stiprinimas, konservatyvesnis turto vertinimas ir kt. TVF ekspertai savo išvadose teigiamai įvertino padidintą indėlių draudimo sumą ir sumažintas bankų privalomąsias atsargas, bankų pastangas didinti atidėjinius blogoms paskoloms. Konstatuota, kad „bankų priežiūra yra efektyvi ir atitinka tarptautinius standartus“.

Šių metų birželio mėn. TVF misijos nariai analizavo Lietuvos makroekonominę ir finansinę stabilumą, įvertino bendras ūkio raidos prognozes ir ekonominės politikos priemonių įgyvendinimą. Susitikimų metu, buvo vertinama situacija bankų sektoriuje ir padarytos preliminarios išvados, kad atėjus ekonominiam sunkmečiui Lietuvos bankas ėmėsi tinkamų priemonių bankinei sistemai apsaugoti: padidino kapitalo reikalavimus, išplėtė užstatų, tinkamų likvidumui palaikyti, sąrašą, o išankstinis potencialių problemų, susijusių su paskolomis, identifikavimas padėjo bankams laiku imtis reikalingų priemonių.

1 PRIEDAS.

Bankų sistemos kai kurių turto ir įsipareigojimų straipsnių dinamika

mln. Lt

Eil. Nr.	Balansinės ataskaitos straipsnio pavadinimas	Suma 2008 10 01	Suma 2009 01 01	Suma 2009 10 01	Pasikeitimas per 9 mėn., proc.	Pasikeitimas per metus, proc.
1	Turtas (aktyvai)	90063,7	89749,2	85607,2	-4,6	-4,9
2	Skolos vertybiniai popieriai	7019,8	5971,5	7162,2	19,9	2,0
3	Klientams suteiktos paskolos	70414	71440,9	64675,9	-9,5	-8,1
3.1	Iš jų paskolos privačioms įmonėms	37390,8	37342,6	32788,4	-12,2	-12,3
3.2	Iš jų paskolos finansų institucijoms	3677,3	3890,5	2486,3	-36,1	-32,4
3.3	Iš jų paskolos fiziniams asmenims	28219,9	28601,6	27445,1	-4,0	-2,7
3.4	Iš jų būsto paskolos	20163	20772,4	20507,2	-1,3	1,7
4	Paskolų vertės sumažėjimas	567,8	870,9	3087,6	3,5 karto	5,4 karto
4.1	Paskolų vertės sumažėjimo ir suteiktų paskolų santykis, proc.	0,8	1,2	4,56	-	-
5	Indėliai	40953	38231,3	38805,4	1,5	-5,2
5.1	Iš jų privačių įmonių	11556,5	10605,8	10747,9	1,3	-7,0
5.2	Iš jų finansų institucijų	1043,6	1227,4	1159	-5,6	11,1
5.3	Iš jų fizinių asmenų	24489,9	24138,6	23523,5	-2,5	-3,9
6	Akcininkų nuosavybė	6802,6	6778,9	5646,8	-16,7	-17,0
7	Einamųjų metų pelnas (nuostolis)	884,5	867,3	-1371,3	-	-